

Herder i la idea d'una nova mitologia

CARLES RIUS

Universitat de Barcelona

criuss@telefonica.net

Resum: En aquesta comunicació s'analitzen els dos textos, en l'original alemany, en els quals Herder reflexiona sobre la idea d'una nova mitologia: *Del nou ús de la mitologia* (1767), i *Iduna, o la poma del rejuveniment* (1796). Explico com en el primer assaig l'autor presenta les característiques principals del que ell anomena «ús heurístic» o «nou ús» de la mitologia; i com en el segon mostra que també l'estudi dels mites nòrdics ens pot proporcionar nous elements per crear una poesia imaginativa. Comparant aquests dos textos, podrem valorar l'aportació de Herder a un tema rellevant en la història de l'estètica, i entendre millor el seu desenvolupament posterior en pensadors del primer Romanticisme alemany com són Hölderlin, Friedrich Schlegel i Schelling.

Paraules clau: Herder, nova mitologia, poesia, estètica, Romanticisme.

Herder's Idea of a New Mythology

Abstract: This paper analyses the two texts, in the original German, where Herder reflects on the idea of a new mythology: *On the New Use of Mythology* (1767), and *Iduna, or the Apple of Rejuvenation* (1796). I explain how in the first essay the author presents the main characteristics of what he calls «heuristic use» or «new use» of mythology; and how in the second he shows that also the study of Nordic myths can provide us with new elements to create imaginative poetry. Comparing these two texts, we will be able to assess Herder's contribution to a relevant subject in the history of aesthetics and to better understand its later development in thinkers of early German Romanticism such as Höderlin, Friedrich Schlegel and Schelling.

Keywords: Herder, new mythology, poetry, aesthetics, Romanticism.

1/ Sobre el sentit d'estudiar la nova mitologia en Herder

L'obra de Johann Gottfried Herder (1744-1803) es va desenvolupar en un dels períodes més brillants de la cultura i la filosofia germàniques, entre finals del segle XVIII i principis del segle XIX. I un dels aspectes més atractius de la seva vida i del seu treball és el fet que va conèixer personalment a molts dels protagonistes d'aquell període, i que va anar construint una obra pròpia en un diàleg difícil, però fructífer, amb aquests autors: Lessing, Hamann, Kant, Goethe, Schiller, Friedrich Schlegel, Novalis i Schelling. Aquesta peculiar situació de Herder també va afavorir que la seva prolífica obra tracti una gran diversitat de temàtiques que, seguint la tendència de la seva època a la formació de noves branques en la filosofia, poden ser considerades primeres contribucions en l'antropologia, la filosofia de la història, la filosofia de la religió i l'estètica. Precisament l'estètica va ser una de les parts que Herder més va treballar al llarg de tota la seva vida, dedicant-se a l'estudi d'un ampli ventall de temes: literatura clàssica, literatura moderna, el folklore, les arts plàstiques, la idea de la bellesa, la figura del geni, la creativitat, etc. I en aquesta varietat de temes d'estètica, n'hi ha un, la nova mitologia, que és especialment interessant d'estudiar per diversos motius: perquè Herder va ser el primer de tractar-lo explícitament des d'un punt de vista filosòfic; perquè és un tema que està present en gran part de la seva obra; i per la rellevància que el mateix va tenir en el pensament romàntic posterior. En altres paraules: l'estudi de la idea d'una nova mitologia en Herder té sentit no solament pel lloc que ocupa en la seva obra, sinó també perquè esdevindrà un dels principals fils conductors de l'estètica com a disciplina emergent de l'època, i com a disciplina central del Romanticisme alemany. D'aquí que aquesta comunicació se centri en un treball comparatiu dels dos textos en els quals Herder va tractar aquest tema com a objecte central d'estudi: *Del nou ús de la mitologia*, escrit al principi de la seva carrera, el 1767; i *Iduna, o la poma del rejuveniment*, compost al final de la seva vida, el 1796.

2/ Anàlisi del text *Del nou ús de la mitologia*

L'escrit *Del nou ús de la mitologia* (*Vom neuern Gebrauch der Mythologie*) forma part de la primera obra important en la carrera de Herder, titulada *Fragments. Sobre la nova literatura alemanya* (1766-1777) (*Fragmente. Über die neuere Deutsche Literatur [1766-1777]*), un assaig que va convertir Herder en un autor conegut en els cercles cultes de l'Alemanya del seu temps. En aquest escrit, Herder es proposa promoure una nova literatura alemanya, un projecte que implica una nova lectura de la història de la literatura —inclosa la mitologia—, i propostes de com aquesta tradició pot ser reinventada. El text està escrit en un estil poc sistemàtic, aparentment vacil·lant i confús; un estil que certament és una característica dels autors de *Sturm und Drang*, però que en Herder no arriba a ser tan tortuós com en el cas del seu mestre

Hamann. L'obra està dividida en set apartats, al llarg dels quals Herder va desgranant els seus arguments a favor d'un nou ús de la mitologia, tot dialogant amb obres i opinions que altres escriptors i crítics d'art han expressat anteriorment sobre aquesta temàtica. A continuació, resumiré breument les idees principals presentades en cadascuna d'aquestes seccions.

En el primer apartat, Herder comença deixant clar que ell defensarà l'ús de la mitologia en contraposició al punt de vista que sobre aquesta qüestió ha exposat un representant de la Il·lustració, Christian Adolf Klotz, en la seva obra *Cartes homèriques (Epistolis Homeris)*, 1764). Així, de tot el que Herder explica que el tal Klotz ha expressat sobre aquesta temàtica, crec que és interessant remarcar dues de les seves opinions. En primer lloc, que avui no té sentit usar la mitologia perquè «la mitologia no es basa en res més que en l'error i la superstició dels antics». Respecte a això, Herder li contesta que: «[la mitologia no hauria de ser titlada d'error i superstició perquè] no l'hem de considerar pel valor de *veritat* que ens proporciona, sinó pel seu *component poètic*». I en segon lloc, Klotz menysprea els qui usen la mitologia perquè «té una testa mediocre aquell qui no té res en reserva i ha de repetir imatges repetides mil vegades» (Herder, 1985, 433). En relació amb aquesta qüestió, Herder respon dient que: «No solament té una testa *mediocre* aquell qui *no té res* en reserva i *merament* repeteix, sinó que té una testa malmesa. Tanmateix, aquell qui usa imatges que han estat usades mil vegades de la mateixa manera, però ho fa *d'una nova forma*; aquell qui usa personatges que han estat usats com si fossin màquines però ho fa en una ficció completament nova; aquell qui en cossos vistos mil vegades és capaç d'alènar-hi un nou esperit de manera que li serveixin per a grans objectius i, segons el seu caràcter, actuen en una nova *esfera de forma poètica i bella*: aquest serà quelcom més que una testa mediocre» (Herder, 1985, 433-34).

En aquest primer apartat, doncs, podem veure que Herder acusa un representant de la concepció il·lustrada, el tal Klotz, de no haver entès bé el vertader sentit de la mitologia: el seu valor poètic. I ja aquí podem adonar-nos de l'èmfasi que Herder posarà en un aspecte de l'ús de la mitologia, aquell que dona lloc al títol de l'assaig i que serà fonamental per al tema que ens ocupa: la capacitat d'usar imatges de la mitologia que tenen una llarga història, però d'usar-les d'una nova manera, d'una forma creativa.

En el segon apartat, Herder afirma el següent: «Jo desitjaria que els nostres Homers, Píndars i Horacis es fixessin més en *la manera com aquests poetes antics van usar, aplicar i en part inventar la mitologia*, que no pas en la mitologia en ella mateixa, si és que ells volen ser dignes d'aquest nom» (Herder, 1985, 437-38). D'aquesta manera, s'al·ludeix a un altre aspecte important que després —en el sisè apartat— serà desenvolupat, això és: que també els poetes de l'antiguitat, d'alguna manera, van usar els mites, van fer un «nou ús» de la mitologia, i que en això resideix gran part del valor de la seva obra.

En el tercer apartat, Herder posa exemples de com la mitologia ha estat usada en diversos gèneres literaris. Així, en el cas de la faula, la mitologia ens pot proporcionar exemples de personatges que actuen i que poden funcionar com a referents d'un significat general. En aquest sentit, Herder diu: «Aquí [en el cas de les faules], els personatges mitològics no són mers sorolls buïts, sinó éssers que actuen; no són simples noms, sinó éssers amb un caràcter constant; no són repeticions irreflexives, sinó un ús imitatiu de personatges nobles que, actuant, em mostren una sentència universal» (Herder, 1985, 440).

I un cop en els primers apartats Herder ha mostrat que la mitologia no és tan perjudicial com alguns afirmen, declara que seguidament voldria presentar uns quants pensaments lliures que mostrin els límits en l'ús de la mitologia. En el quart apartat, doncs, exposa aquests pensaments, que poden ser resumits en els dos punts següents:

-La mitologia no ha de ser usada com imatges repetides i esmorteïdes per la reproducció, sinó de manera originària, en el seu sentit espiritual i viu.

-Tanmateix, hom no ha de deformar els mites, extraient-ne un element poc significatiu per refermar les pròpies idees; per exemple, de tipus ideològic o religiós.

En definitiva, Herder insisteix que els mites s'han d'emprar en el marc poètic en el qual sempre han funcionat; però això no implica que hagin de ser usats literalment, cenyint-se a l'ús que han tingut fins aleshores, sinó que han de ser utilitzats creativament, apuntant nous horitzons que permetin millorar la situació cultural de cada moment.

El cinquè apartat és, al meu entendre, el més interessant de tots, aquell en el qual s'expressa de manera clara els aspectes fonamentals del nou ús de la mitologia. Ja d'entrada, Herder declara que a continuació donarà unes «instruccions pràctiques sobre com podem usar la mitologia per a la formació (*Bildung*) de la nostra força creativa (*Einbildungskraft*), i així aproximar-nos als antics més en l'esperit (*Geist*) que en la imitació» (Herder, 1985, 447). Per tant, el que es diu en aquest apartat pretén emfatitzar el vessant més pràctic de l'estudi de la mitologia: entendre de quina manera els antics van construir els seus mites, per poder així aprendre d'ells i usar la mitologia de manera fructífera i formativa. Referent al primer pas, això és, l'estudi de com els poetes antics van crear i usar la mitologia, per a Herder el més important que podem aprendre d'ells és l'esperit poètic amb què van crear els seus mites. En aquest sentit, Herder presenta dos primers exemples: Píndar i Horaci. Segons ell, quan aquests autors usaven els mites, estaven descrivint de manera creativa persones, llocs i processos de la seva època; és a dir, el seu ús de la mitologia reflectia la realitat del seu moment, però apuntant cap a un nou horitzó. Més endavant, Herder presenta dos exemples més, tot cridant els poetes a aprendre d'ells: «Per tant, [vosaltres, poetes contemporanis] apreneu d'ells l'art de l'*al·legoria*, del filòsof Homer, i del poeta Plató» (Herder,

1985, 449). Aquest passatge és especialment interessant perquè mostra que per Herder els referents principals d'autors que han sabut fer un ús adequat de la mitologia han estat poetes i filòsofs; o, més ben dit: poetes-filòsofs (en el cas d'Homer) i filòsofs-poetes (en el cas de Plató).

I pel que fa al segon pas, això és, com de l'estudi de l'ús que els antics van fer de la mitologia nosaltres podem aprendre també a usar-la de manera creativa, Herder fa un seguit d'afirmacions interessants que poden ser esquematitzades amb els punts següents:

-Nosaltres hauríem d'estudiar la mitologia com a «heurística poètica, per esdevenir creadors nosaltres mateixos» (Herder, 1985, 449).

-Per formar el geni poètic, hauríem de «treballar a fons una història dels déus o dels herois des d'aquest punt de vista, analitzar d'aquesta manera alguns dels més distingits escriptors antics» (Herder, 1985, 449-50).

-«Aquest art de la invenció pressuposa dues forces que rarament apareixen juntes i que sovint actuen una contra l'altra: l'esperit de reducció i l'esperit de ficció; la capacitat d'anàlisi que caracteritza el filòsof, i la capacitat de síntesi que és pròpia del poeta» (Herder, 1985, 450).

-I atès que, com s'acaba de dir, aquestes dues forces poques vegades apareixen ensems, «hi ha moltes dificultats per, com qui diu, crear una mitologia *completament nova*» (Herder, 1985, 450).

Aquí veiem com emergeix l'expressió «una mitologia completament nova», que serà el principal objecte d'estudi d'aquest escrit. I com també apareixen uns trets rellevants associats a aquesta activitat, els quals prefiguren ja algunes de les característiques generals del que després serà conegut com la idea d'una nova mitologia.

Un cop s'han presentat aquests trets generals sobre la nova mitologia, en el sisè apartat es reprendrà un tema que ja havia estat al·ludit en el segon apartat: el fet que també els poetes i filòsofs de l'antiguitat van fer un nou ús de la mitologia. En aquest sentit, Herder posa els exemples d'autors antics com Llucià i Longí; però, més endavant, presenta el cas d'un altre autor, un pensador modern: «També l'enutjat *Lessing* ha tingut una gosadia similar i ha proposat un ús *heurístic* de la fauna! I ara jo puc seguir escrivint de manera confiada sobre el *meu ús heurístic de la mitologia*» (Herder, 1985, 453). Al meu entendre, aquesta referència a Lessing és important de remarcar per dos motius: perquè mostra que Lessing va ser per a Herder el primer autor germànic que va al·ludir a la idea d'una nova mitologia; i perquè posa de manifest que Lessing va ser per a ell un referent important també en aquest terreny, de manera que un cop ha inferit que ell va fer un ús heurístic de la fauna, Herder se sent més legitimat per defensar l'ús heurístic de la mitologia.

En el setè i últim apartat, l'autor pretén resumir amb poques paraules quatre usos principals de la mitologia antiga, tot presentant exemples nous i d'altres ja esmentats. Així, tot citant autors com Lessing, Gerstenberg, la

Metamorfosi d'Ovidi i Rammler, Herder explica de la següent manera aquests quatre usos de la mitologia antiga:

-Explicar una percepció o un esdeveniment actuals, de manera poèticament més bella.

-Poetitzar una tendència actual, de forma que «allò nou esdevingui respectable i allò antic sigui rejuenit» (Herder, 1985, 453-54).

-Fer que les antigues faules apareguin més vives i atractives.

-Vestir un succés nou amb un d'antic, fent que li presti «*dignitat, riquesa, decència i encant*» (Herder, 1985, 454).

El que podem veure en aquests quatre usos de l'antiga mitologia és que reflecteixen diferents tipus de relacions entre la mitologia antiga i el seu ús contemporani, i que en tots ells predomina l'interès en el present per davant de l'interès en el passat, de manera que es pot concloure que per Herder l'ús de l'antiga mitologia sempre és pensat com un nou ús de la mateixa justament per aquest èmfasi en un present projectat cap al futur.

En síntesi, totes aquestes reflexions sobre la idea d'una nova mitologia que apareixen en aquest primer escrit del 1767 poden ser expressades de la manera següent:

1) El que és important en l'ús dels mites no és tant el seu contingut, com la manera d'usar-los: mostrant vells pensaments, però d'una forma nova, bella i poètica; i això sense deformat-los.

2) Aquesta forma d'usar els mites ja ha estat exercida pels antics i pels moderns. Nosaltres podem aprendre d'ells, però l'hem de saber practicar a partir de la nostra realitat.

3) El que podem aprendre d'aquests autors és, sobretot, el fet que per exercitar bé aquesta activitat es requereix saber complementar dues forces: a) la capacitat analítica (més pròpia dels filòsofs), i b) la capacitat sintètica (més característica dels poetes).

4) Si aconseguim complementar aquestes dues forces, formarem la nostra creativitat; podrem rejuenir el passat, entendre el present i orientar-nos millor de cara al futur.

5) Per tant, aquest ús de la mitologia comportarà una crítica de la cultura i de la societat, amb implicacions per a la política.

6) I nosaltres anomenarem aquesta manera adequada d'usar la mitologia: «nou ús de la mitologia» o «nova mitologia».

D'aquest conjunt d'idees, encara voldria remarcar l'èmfasi que Herder posa en el present i en el futur, de manera que inclús el material del passat és revalorat des del moment que en surt rejuenit (*verjüngt*). I dic això perquè aquest efecte rejuenidor serà especialment important quan trenta anys més tard Herder dediqui un segon escrit al tema de la nova mitologia; un assaig que precisament portarà per títol *Iduna, o la poma del rejueniment*.

3/ Anàlisi del text *Iduna, o la poma del rejuveniment*

El text *Iduna, o la poma del rejuveniment* (*Iduna, oder der Apfel der Verjüngung*) està escrit en un context molt diferent de l'assaig que acabem de veure, això és: al final de la vida de Herder i quan ja era un autor molt conegut. L'obra va aparèixer publicada el febrer del 1796 a la revista *Les Hores* (*Die Horen*). L'escrit consisteix en quatre converses entre dos personatges, les quals sovint tenen un aire similar al dels diàlegs platònics. Els dos protagonistes s'anomenen Alfred i Frey: el primer planteja el sentit de considerar la mitologia nòrdica, i el segon li presenta objeccions. Les quatre converses són curtes i estan ben entrelaçades. Tot seguit, presento un resum dels arguments i les idees principals que apareixen en cadascuna d'elles.

En la primera discussió, el personatge Alfred comença plantejant a Frey una qüestió que ja havia estat al·ludida de passada en el segon apartat de l'escrit del 1767, però que aquí és presentada com el tema central d'aquestes converses, això és: acceptant que una nació ha de tenir una mitologia, si no és important que aquesta sigui «una mitologia que sorgeixi de la seva pròpia manera de pensar i en la seva pròpia llengua» (Herder, 1998, 156). D'entrada, el seu interlocutor, Frey, es mostra molt crític amb qualsevol ús de la mitologia, i de l'art de la poesia en general, la qual considera superficial i que ens allunya del que, per a ell, és el més important: la recerca de «la pura veritat» (*die reine Wahrheit*). En contra d'aquesta opinió, Alfred expressarà unes paraules que, si bé no se centren directament en el tema de la nova mitologia, considero especialment interessants: «Jo no tindria res en contra [d'això que acabes de dir] si nosaltres estiguéssim organitzats d'una altra manera; però nosaltres som el que som, *homes*. La nostra raó es forma només *per mitjà de ficcions*. Sempre busquem i creem *Un en el Tot*, i d'això en formem una *figura*; d'això s'esdevenen *conceptes, idees i ideals*. Nosaltres els usem de manera incorrecta, o ens acostumem a *configurar-los de manera falsa*; mirem com éssers estranyats ombres que apareixen, i ens cansem com bèsties de càrrega portant *ídols falsos* com si fossin santuaris. I així la culpa resideix en nosaltres, no en la cosa. Sense poesia nosaltres no podem existir; un nen mai no és tan feliç com quan *imagina*, i inclús en situacions i persones alienes fa poesia. Al llarg de tota la vida, nosaltres seguim sent aquests nens; només en la *capacitat que l'ànima té de fer poesia*, recolzada per l'enteniment i ordenada per la raó, consisteix la felicitat de la nostra existència. Frey, deixa'ns viure amb aquest plaer innocent, deixa'ns-el tenir. *Les ficcions de la jurisprudència i de la política* rarament són tan agradoses com aquestes» (Herder, 1998, 156-57).

En aquest passatge, s'expressa de manera condensada un seguit d'idees que puntualitzo tot seguit a fi de facilitar-ne la seva relació:

-El llenguatge humà es forma primer creant ficcions i després construint conceptes, de manera que podem dir que «la nostra raó es forma (*sich bildet*) per mitjà de ficcions».

-Nosaltres podem ser conscients o no d'aquest procés de formació.

-Si no en som conscients, podem: crear conceptes erronis; usar-los de manera incorrecta; i fer-nos representacions falses de la realitat que ens portaran a un mal capteniment.

-Però si esdevenim conscients d'aquest procés de formació del llenguatge, aleshores ens adonarem que en nosaltres sempre hi ha un infant que gaudeix imaginant coses; que la nostra felicitat depèn de poder seguir fent poesia; i que no podem viure sense ella.

Al meu entendre, aquestes idees mostren com Herder intenta donar una base antropològica a la seva defensa de l'activitat poètica en general, i de la nova mitologia en particular. A més, tal com assenyala Manfred Frank (Frank, 1994, 197), en aquestes paraules de Herder s'entreveu una crítica al racionalisme —o, més ben dit, a cert punt de vista reduccionista del racionalisme— similar a la que posteriorment faran altres pensadors més contemporanis com és el cas de Nietzsche.

Posteriorment, el personatge Alfred continua les seves reflexions sobre la possibilitat que cada poble pugui tenir una mitologia sorgida de la seva cultura i en la seva pròpia llengua, argumentant una idea que ja hem vist que havia aparegut en l'escrit del 1767, això és: si els grecs van poder harmonitzar el seu art i el seu pensament va ser perquè van saber fer seu allò que havien pres d'altres nacions. I quelcom similar explicaria l'èxit de l'obra feta per grans poetes com són: Dant, Petrarca i Shakespeare. I així, Alfred pregunta si no seria sensat seguir avui en la mateixa línia, de manera que els poetes alemanys aprofitessin expressions d'una mitologia d'un poble veí de procedència també germànica, la nòrdica, si això realment ajudés a enriquir les seves creacions artístiques.

En aquest sentit, situats ja en la segona conversa, Alfred pregunta a Frey si coneix el mite d'*Iduna*, a la qual cosa Frey li respon: «[Sí] és un dels millors. “*Braga*, el déu de la poesia, té una parella a la qual els déus li han confiat la poma de la immortalitat. Quan els déus envelleixen, aleshores rejuveneixen per mitjà del gaudi de la poma”. Però em temo que avui aquests déus estan completament morts i que no rejuveniran. L'estrella matutina del nord encara il·lumina, però sense escalfar» (Herder, 1998, 166).

Amb aquesta resposta que Frey acaba de donar, ara ja coneixem a grans trets la narració del mite d'*Iduna*, i això permet iniciar la tercera conversa —la més substancial de totes— introduint-nos al punt central de l'argumentació: mostrar, per mitjà d'aquest mite, en quin sentit val la pena estudiar i usar la mitologia nòrdica. Així, només començar, Alfred pronuncia una frase que expressa ja la seva tesi principal: «La *poma d'Iduna* és avui la nostra solució». I, a continuació, intenta explicar en quin sentit això s'ha d'entendre: «No vull perdre ni un moment intentant convèncer que nosaltres no hem d'aplicar de manera grollera conceptes toscos d'aquesta mitologia nòrdica ni de qualsevol altra [...]. També els grecs tenien les seves històries sobre titans i

gegants; la seva cosmogonia més antiga era molt tosca. Però ells van saber-la subordinar, i a partir d'ella produir-ne una altra de superior, fins a arribar a la més subtil especulació [la mitologia dels déus de l'Olimp [...] Tanmateix, de tota aquesta sèrie de mites nòrdics], ¿no es poden pouar poemes que siguin immortals, tan bon punt ells toquin la poma d'*Iduna*?» (Herder, 1998, 166).

Amb aquest passatge, podem començar a entreveure el sentit que Alfred vol donar al mite d'*Iduna*: en la ficció, ella és la companya del déu de la poesia, i posseeix una poma que aquell qui la toca rejuveneix; Alfred interpreta aquesta història de manera que la poma d'*Iduna* representa la poesia creativa, la capacitat de transformar material tosc en una obra viva, la qual proporcioni celebritat i, per tant, la immortalitat. Aquesta interpretació es veu refermada quan unes línies més avall Alfred afirma: «En nosaltres, la reproducció [dels mites] ha de sorgir per mitjà d'un *rejuveniment* complet, tant si aquest concerneix objectes del món present com del món futur» (Herder, 1998, 169). I com a exemple d'això que acaba de dir, Alfred es proposa explicar un altre mite d'aquesta cultura nòrdica que descriu un dels seus símbols religiosos principals, l'arbre del món (*Weltbaum*): «Encara t'he de recordar aquell gran freixe les branques del qual s'estenen pel món, i el cim del qual arriba al cel. Aquest freixe té tres arrels cadascuna de les quals es troba allunyada de les altres [...]. A l'arrel del mig es troba la font de la intel·ligència, la font *Mimers*; a l'arrel celestial es troba la font sacra al costat de la qual els déus celebren consells i expressen els seus judicis. Contínuament, emergeixen d'aquesta font tres belles verges: *Urda*, *Verandi* i *Skulda*, el passat, el present i el futur. Elles són les que determinen els consells dels déus i el destí dels homes; i per mitjà de les seves serventes [...] actuen en ells de manera benefactora o punitiva. ¿No creus, Frey, que aquestes deesses i genis ens poden mostrar el passat, el present i el futur, el nostre interior com en un mirall? I mira: a sobre del freixe hi ha una àliga que observa en totes direccions; un esquiroi corre amunt i avall de l'arbre; quatre cérvols freguen les seves branques i en roseguen l'escorça; la serp, a sota, mossega l'arrel; hi ha descomposició a l'entorn de l'arbre; i les verges contínuament estan pouant de la font sacra i la reguen perquè no s'assequi. El fullatge del freixe desprèn una dolça rosada que és la menja de les abelles; i a sobre de la font hi neden dos cignes que canten. Escolta Frey: ¿no t'agradaria sentir a sota d'aquest arbre els seus cants, la *Heimdalls*, el cant del destí del gran arbre del món, la veu del *passat*, el *present* i el *futur* en el consell dels déus?» (Herder, 1998, 170-71).

Amb aquesta descripció, Frey, embadalit, no pot més que contestar que sí, que li agradaria sentir aquests cants. I Alfred conclou: «Si la poma d'*Iduna* torna a rejuvenir allò antic, aleshores elles [les tres donzelles] no guardaran silenci» (Herder, 1998, 171).

En llegir aquest passatge, un no pot deixar de pensar en les similituds entre aquest símbol de l'arbre del món, i el símbol de l'arbre de la vida que apareix a la Bíblia, i que Herder, un pastor protestant, segur que coneixia

prou bé. I a partir d'això, un pot inferir ja el que Herder, per boca d'Alfred, ens està volent dir: que també els mites de cultures aparentment estranyes, bàrbares, com pot ser la nòrdica, tenen continguts que fan referència a aspectes com poden ser la vida, l'amistat i el més enllà; continguts que poden ser compresos i compartits per nosaltres. I un cop hem trobat aquests continguts en aquests mites, els podem transmetre per mitjà de la poesia creativa (la poma d'Iduna).

La quarta i darrera conversa, vol ser com un resum i una conclusió de tot el que s'ha dit. Frey ha cedit part de les seves resistències inicials, i comença expressant la seva disposició a arribar a un acord amb Alfred si es compleixen unes condicions: que no es desvalori la mitologia grega; que no es menyspreï les regles del gust grec en l'art; i que no es vulgui fer present el mal gust que caracteritza els pobles bàrbars del nord. Alfred respon que no té cap inconvenient a complir aquestes condicions, tot dient que ell considera que la mitologia grega és la més culta del món; que sap molt bé el que devem als grecs i que mai no ha desitjat fer present allò groller de manera grollera. Davant d'aquesta resposta tan ferma, Frey —del qual ara ja coneixem el seu punt de vista classicista—, acaba concedint a Alfred la raó del que ha dit.

Finalment, hi ha un intercanvi de paraules entre Alfred i Frey que són reveladores per entendre el sentit d'aquest escrit. Alfred diu: «Jo no vull que se'm concedeixi res més que el que li correspon a qualsevol poeta o narrador d'històries d'un poble aliè, allunyat o decrepit: *que pugui usar la riquesa que aquest poble i el seu temps li proporcionen*. Un poeta, per exemple, que narra sobre l'època feudal, disposa de tot allò meravellós, tot allò propi de l'època feudal [...]. Més que això jo no ho vull per a la meua faula nòrdica. M'agradaria destacar l'*Ideal* que hi ha en aquestes llegendes, en aquesta manera de pensar, en aquesta llengua, i inclús produir un efecte» (Herder, 1998, 172). I després d'aquesta darrera afirmació, Frey, desconcertat, pregunta: «Vols dir produir un efecte en la nostra vida?» I Alfred respon: «Sobre això estic tranquil. Això només ens ho pot proporcionar la *poma d'Iduna*» (Herder, 1998, 172).

De fet, amb aquestes paraules, Alfred no fa més que expressar de manera més explícita el que ja ha practicat quan ha explicat el mite de l'arbre del món, i que pot ser presentat amb els passos següents: a) primer, hem de captar el contingut universal, l'*ideal*, que es pot trobar en la mitologia d'una altra cultura; b) després, hem de trobar la manera poètica de transmetre aquest ideal a la nostra pròpia cultura, (la poma d'Iduna); en fer això, c) aquests mites seran rejoyenits; i d) la nostra poesia s'enriquirà, enfortint la nostra cultura.

Aquests passos són els que configuren l'argumentació que sosté la tesi principal presentada a l'inici de l'escrit, però que ara pot ser formulada amb els termes següents: que no és necessari recórrer sempre als mites clàssics per enriquir la nostra poesia, sinó que també en els mites d'una cultura que en

algun moment podem haver menyspreat hi poden haver continguts universals, els quals poden ser presentats de manera bella, fent que aquells mites rejoyeneixin i que la nostra cultura en surti enriquida.

4/ Comparació entre els dos textos

Un cop resumit el contingut d'aquests dos escrits de Herder, anem a fer un acarament per veure si això ens permet entendre quelcom més de cadascun dels dos textos i del que en conjunt Herder va desenvolupar sobre la idea d'una nova mitologia. Així, en primer lloc, hem vist que en l'escrit del 1767 predomina un enfocament teòric del qual es poden inferir les següents característiques generals de l'ús de la nova mitologia:

- 1) La importància d'usar els mites de forma bella i poètica.
- 2) Diversos autors al llarg de la història han usat la mitologia d'aquesta manera.
- 3) Per exercir bé aquesta activitat, s'ha de saber complementar l'ús de dues forces: la capacitat analítica, i la capacitat sintètica.
- 4) Així, es rejoyeneix el passat, s'entén millor el present i es pot encarar millor el futur.
- 5) I amb això, exercim una crítica de la cultura amb la intenció de millorar la nostra societat.

En canvi, hem pogut constatar que en el text del 1796 hi ha un enfocament més pràctic, aplicant la idea d'un nou ús de la mitologia a un cas concret, el dels mites dels pobles nòrdics. I aleshores, podem considerar que aquest text posterior exemplifica així les cinc característiques inferides en el primer text:

- 1) Alfred mateix explica aquests mites nòrdics d'una manera tan bella, que Frey acaba convençut del sentit del seu ús.
- 2) Aquests mites nòrdics són presentats com inserits en el flux d'una tradició que ha anat fent reinterpretacions d'interpretacions de faules existents.
- 3) Els dos primers passos que Alfred explica que s'han de fer per a l'empresa que ell es proposa —a) captar l'ideal d'una cultura llunyana, i b) transmetre aquest ideal de manera creativa— es corresponen amb les dues capacitats que en el text del 1767 es diu que un ha de saber complementar per fer un bon ús de la mitologia, això és: a) l'analítica o filosòfica, i b) la sintètica o artística.
- 4) La idea que en usar novament la mitologia es rejoyeneix el passat, esdevé un dels temes centrals del text del 1796, tot concretant-se en la representació de la poma d'Iduna que rejoyeneix, la qual justament forma el títol de l'escrit.

5) En el text del 1796, l'element de crítica de la cultura apareix en la reiterada defensa que la reinterpretació de mites nòrdics produirà un efecte beneficiós en la nostra vida.

Tanmateix, en segon lloc, cal remarcar que en el text del 1796 es manifesta quelcom que pot ser considerat una altra característica general de l'ús de la nova mitologia: en presentar l'exemple del símbol de l'arbre del món, es pot veure que la creativitat poètica no solament ens permet fer presents valors de cultures estranyes, sinó que també ens permet simpatitzar amb aquests ideals, comparar-los amb els nostres, i veure què hi ha en comú. En altres paraules: és l'ús imaginatiu de ficcions que apareixen en cultures concretes, el que ens permet aproximar-nos a l'ideal il·lustrat d'assolir un sentit universal.

Finalment, ara també podem adonar-nos que en el text del 1796 la poma d'Iduna no solament expressa la imaginació poètica que pot rejuvenir el pasat: atès que en Herder l'èmfasi en l'activitat poètica sempre va acompanyada del reconeixement de l'activitat analítica i filosòfica, i atès que la bona complementació d'ambdues activitats és el que caracteritza la idea d'una nova mitologia, aleshores la poma d'Iduna que rejuveneix pot ser considerada un símbol de la idea mateixa d'una nova mitologia.

5/ La idea d'una nova mitologia després de Herder

En els anys posteriors, la idea d'una nova mitologia va ser tractada per diversos autors. Aquí voldria explicar breument tres exemples. El primer cas va aparèixer el mateix any 1796, quan Hölderlin, Hegel i Schelling van escriure el text anomenat *El més antic programa del sistema de l'idealisme alemany* (*Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus*). Al final d'aquest breu escrit —conegut també amb l'acrònim *SP*— en explicar la idea de la bellesa, es presenta la nova mitologia tot dient, d'entrada, que és una idea sobre la qual «que jo sàpiga, encara no se li ha ocorregut a cap home» (Hölderlin, 1969, 648). Atès que hi ha pocs dubtes que els autors havien llegit l'escrit *Iduna* de Herder, un pot constatar la poca sinceritat dels tres joves en atribuir-se l'autoria de tal idea. A més, es diu que la nova mitologia és una «mitologia de la raó», i nosaltres acabem de veure que Herder explica que el nou ús de la mitologia es forma complementant dues capacitats: la racional i la imaginativa. Finalment, també s'explica que la nova mitologia fomenarà la «llibertat universal», així com una «nova religió» (Hölderlin, 1969, 649); i com s'ha dit, també en Herder la idea d'una nova mitologia va acompanyada d'una crítica de la cultura amb implicacions polítiques, si bé és cert que, com assenyala Manfred Frank (1994, 172 i seg.), en el *SP* la idea d'una nova mitologia sorgeix d'una forta crítica a l'Estat —aleshores ja l'Estat burgès posterior a la Revolució Francesa—, cosa que en Herder no s'expressa de manera tan directa.

El segon exemple és el d'un assaig que el 1800 va escriure Friedrich Schlegel, *Converses sobre la poesia* (*Gespräche über die Poesie*), on, en un capítol titulat «Discurs sobre la mitologia», un personatge anomenat Lu-

doviko —una representació de Schelling— defensa la idea d'una nova mitologia. Moltes de les coses que es diuen allí havien estat expressades per Herder; per exemple que ja els antics feien nova mitologia; que alguns autors moderns (Dant, Cervantes i Shakespeare) han fet quelcom similar; i l'estreta relació que existeix entre la idea d'una nova mitologia i la idea del rejuveniment. Amb tot, Friedrich Schlegel introdueix nous aspectes com són: relacionar la idea d'una nova mitologia amb la idea d'un «nou realisme»; considerar que l'obra de Spinoza contribueix a la nova mitologia; i defensar que la nova mitologia està estretament relacionada amb l'art simbòlic. En definitiva, en aquest text de Friedrich Schlegel la idea d'una nova mitologia forma part d'un intent de fonamentar l'art simbòlic.

I el tercer exemple és el de Schelling, el qual, en les seves *Lliçons de Würzburg (Würzburger Vorlesungen)*, del 1804, de manera similar a com Friedrich Schlegel havia escrit el 1800, defensa la idea que la nova mitologia és art simbòlic. Tanmateix, Schelling ja no considera que escriptors com Dant, Shakespeare i Goethe puguin ser considerats exemples moderns de la nova mitologia; i, amb un to polític que certament no es troba ni en Herder ni en Friedrich Schlegel, vincula la possibilitat que es pugui tornar a fer un art vertader, a la consciència «d'unitat espiritual d'un poble».

Conclusions

Amb tot plegat podem veure que un estudi a fons dels dos textos en els quals Herder va tractar la idea d'una nova mitologia ens permet entendre bastantes coses. En primer lloc, que si bé l'escrit del 1767 és més teòric i el del 1796 és més pràctic, els dos es complementen bastant bé, de manera que el segon exemplifica el primer, però també el completa.

En segon lloc, que la reivindicació d'una nova mitologia per part de Herder no consisteix tant en una defensa de la cultura autòctona enfront del classicisme, com en l'enriquiment que pot significar per a una cultura, l'estudi i la comprensió d'una altra cultura que en un primer moment ha estat menysvalorada.

En tercer lloc, que la idea d'una nova mitologia va esdevenir important en l'*Sturm und Drang* i en el primer Romanticisme, i va ser un dels fils conductors de l'auge que l'estètica va tenir en aquests moviments, precisament perquè permetia seguir lluitant pels ideals de la Il·lustració, superant certs excessos reduccionistes als quals s'havia tendit.

I finalment, que gran part del que els autors del primer Romanticisme van dir sobre la idea d'una nova mitologia ja estava implícit en el que Herder havia escrit. I tanmateix, l'estudi de com aquesta idea va ser tractada posteriorment ens permet també entendre com els canvis polítics, socials i culturals van anar modificant el pensament dels protagonistes d'aquells anys: un període molt intens, del qual encara podem aprendre moltes coses.

Referències

- FRANK, M. *El dios venidero*, Barcelona: Ediciones del Serbal, 1994.
- HERDER, J. G. *Vom neuern Gebrauch der Mythologie*, a *Herder frühe Schriften. 1764-1772*, volum 1, Berlín: Suhrkamp/InselVerlag, 1985.
- HERDER, J. G. *Iduna, oder der Apfel der Verjüngung*, a *Herder Schriften zu Literatur und Philosophie. 1792-1800*, volum 8, Berlín: Suhrkamp/Insel-Verlag, 1998.
- HÖLDERLIN, F. *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus*, dins *Werke und Briefe*, volum 2, Frankfurt del Main: Insel Verlag, 1969.
- NIETZSCHE, F. *Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinn*, a *Kritische Studienausgabe*, volum 1, Berlín-Nova York: Walter de Gruyter, 1999.
- RIUS, C. «El pensamiento de la *Bildung*: de la mística medieval a Philipp Otto Runge», *Convivium. Revista de filosofía*, n. 23, 2010: 49-72.
- RIUS, C. «La funció de l'artista en el pensament romàntic alemany», *Comprendre. Revista catalana de filosofia*, vol. 13/2, 2011: 105-131.
- SCHLEGEL, F. *Gespräche über die Poesie*, a *Charakteristiken und Kritiken I (1796-1801)*, Munic-Paderborn-Viena: Ferdinand Schöningh, 1967.
- SCHELLING, F.W.J. *System der gesamten Philosophie und der Naturphilosophie insbesondere*, a *Ausgewählte Schriften*, volum 3, Frankfurt del Main: Suhrkamp, 1985.